

Externe oriëntatie

Versie 20190313

INHOUDSOPGAVE

Inleiding.....	2
Duiding	2
Verantwoording	2
Leeswijzer	3
1 Samenwerking.....	4
1.1 Netwerksamenwerking.....	4
1.1.1 Gebiedscoöperaties	4
1.1.2 Kennis(instituties)	5
1.2 Tussen en met gemeenten	6
1.3 Noord Nederland	7
1.4 Internationaal / Duitsland.....	8
2 Mobiliteit.....	8
3 Economie en werkgelegenheid	9
4 Natuur en Landschap	10
4.1 i.r.t. energietransitie en klimaatadaptatie.....	10
4.2 Waddenzee	11
5 Gaswinning / Nationaal Programma Groningen	11
6 Klimaat en Energie	12
6.1 Alternatieve energiebronnen.....	13
6.2 Warmtetransitie.....	14
6.3 Waterstof	15
6.4 Circulaire economie	15
7 Landbouwtransitie	16
8 Vrijtijdseconomie	16
9 Leefbaarheid	18
9.1 Rolneming	18
9.2 Zorg	18
Bijlage 1 - Gesprekspartners	21

INLEIDING

In de periode van 9 januari tot en met 11 februari is gesproken met 15 externe partners (stakeholders) van de provincie. Deze zijn opgenomen in bijlage 1 van deze Externe Oriëntatie. De externe partners is gevraagd naar wat zij aan de nieuwe leden van Provinciale Staten mee willen geven aan belangrijke ontwikkelingen [binnen hun terrein of vakgebied] en welke rol zij (daarbij) zien voor de provincie. De volgende hoofdstukken bevat een weergave van hetgeen uit deze gesprekken is opgehaald.

DUIDING

De omgeving neemt steeds vaker het initiatief tot, of levert een belangrijke bijdrage aan agendering en uitvoering van maatschappelijke opgaven. Overheden bepalen daardoor al lang niet meer alleen de oplossing(s)richting(en). Daarenboven ontleent de overheid de legitimiteit van haar handelen voor een belangrijk deel aan haar dienstverlening aan de samenleving. Dan ligt voor de hand om die samenleving ook te vragen wat zij verwacht.

Deze externe oriëntatie kent beperkingen - zie ook onder "verantwoording" - en moet dan ook geduid worden als een 'vingeroefening' in het neerleggen van een dergelijk open vraag bij een beperkt aantal van onze partners. De bijdragen geven een globaal beeld van de manier waarop onze stakeholders naar opgaven, taken en rol van de provincie kijken. Het pretendeert dan ook niet compleet te zijn en scheert noodgedwongen over de oppervlakte.

VERANTWOORDING

De lijst met gesprekspartners is tot stand gekomen door het opstellen van een eerste groslijst samen met de lobbycoördinator, waarna deze is aangevuld door de bestuursadviseurs en enkele afdelingshoofden. Wij realiseren ons dat sommige sectoren wellicht oververtegenwoordigd zijn en sommige juist ondervertegenwoordigd.

Vrijwel alle benaderde stakeholders waren verheugd op deze wijze een bijdrage te kunnen leveren en daarom (zeer) bereid tijd vrij te maken om hun visie te geven op de ontwikkelingen en op de opgaven en vraagstukken waarvoor zij de samenleving gesteld zien. Zij hadden ook een duidelijke visie op de rol van de provincie daarin. De gesprekken waren desalniettemin zeer verschillend van aard en in aggregatieniveau. Er is geen vragenlijst gehanteerd, omdat het de bedoeling was open gesprekken te voeren. Om die openheid te realiseren, is vertrouwen nodig. Daarom is niet aangegeven welke stakeholder wat gezegd heeft. De lijst met gesprekspartners is bovendien op organisatie- en niet op persoonsniveau, omdat - op een enkeling na, waarvan de naam dan weergegeven is, de gesprekspartners hebben gesproken vanuit hun organisatie.

LEESWIJZER

De aanvankelijke bedoeling was de informatie uit de gesprekken met externe partners te koppelen aan de bestaande organisatiestructuur. Dat is echter niet haalbaar gebleken, omdat de eerste integraal vanuit de opgave redeneert, terwijl de provinciale organisatie veel meer sectoraal gericht is. Uit oogpunt van leesbaarheid is getracht toch enige rubricering in de informatie uit de externe informatie aan te brengen, maar dit doet soms geen recht aan de wijze waarop het gesprek gevoerd is. Ook is de plaatsing van input onder een bepaalde rubriek voor enkele onderdelen arbitrair: dat had evengoed onder een andere rubriek geplaatst kunnen worden.

In het eerste hoofdstuk van deze Externe Oriëntatie is de input opgenomen die met name gaat over de rolneming van de provincie als samenwerkingspartner. Samenwerking staat echter nooit helemaal los van de inhoud, zodat in dat hoofdstuk ook inhoudelijke onderwerpen aan bod komen. Net zo goed als in de overige hoofdstukken de rolneming van de provincie (zijdelings) aangestipt wordt. De volgorde van de inhoudelijke delen (vanaf hoofdstuk 2) is zonder betekenis en dus niet gerelateerd aan het belang of de prioriteit die aan een onderwerp gegeven is.

1 SAMENWERKING

1.1 NETWERKSAMENWERKING

De provincie heeft partners nodig om zaken voor elkaar te krijgen en daarmee een heel speelveld van organisaties als het gaat om de realisatie van doelen. Dat zijn soms (semi-)overheidsorganisaties, maar heel vaak ook private, onafhankelijke partners. Soms gesubsidieerd door de provincie, maar vaak ook niet.

Uit de gevoerde gesprekken blijkt dat de perceptie van de kwaliteit van (samenwerking in) netwerken per thema verschilt. In sommige beleidsterreinen is sprake van een goed georganiseerd netwerk, waar men elkaar goed weet te vinden, goed samenwerkt, de lijnen kort zijn en weet wat men van elkaar kan verwachten. Op andere beleidsterreinen is het veld (nog) versnipperd. En op een aantal terreinen is meerwaarde te behalen door als provincie actief te participeren in (multiple helix) netwerken. Een goed georganiseerd netwerk dat effectief samenwerkt, vergemakkelijkt de aanpak van grote opgaven. Partners kijken nadrukkelijk naar de provincie om de lossere verbanden te organiseren. Daarbij gaat het ook om een proces- en regierol tussen organisaties met verschillende – soms tegenstrijdige – belangen, zoals bijvoorbeeld succesvol gebeurd is in het programma Eems-Dollard 2050. Iets dergelijks kan niet tot stand komen als de provincie die rol niet pakt. Zij kan als partij die boven de verschillende belangen staat, deze met elkaar verenigen rond een gezamenlijk perspectief. Het bij elkaar brengen van partijen voor het leveren van input, gestuurd vanuit de opgave en niet sectoraal, leidt sneller en tot betere oplossingen.

Behalve het organiseren van partnerschappen, zou de provincie zelf ook meer moeten investeren in relatiebeheer. Weten wat bij haar partners speelt, waar zij acteren en behoefte aan hebben. Door niet-medeoverheden wordt opgemerkt dat sommige opgaven (Regionale Energiestrategie, Nationaal Programma Groningen) te veel of te lang binnen de overheidskolom blijven en dat andere partijen pas aan kunnen schuiven als 'alle stoelen vergeven zijn'. Partners zijn vaak ook belanghebbend en kunnen vanuit hun inhoudelijke expertise een verbindende rol spelen bij tegenstrijdige belangen of een neutrale rol als er maatschappelijk argwaan of weerstand is richting de overheid als afzender. Daarbij hebben zij bovendien vaak in de uitvoering een rol.

1.1.1 Gebiedscoöperaties

De gebiedscoöperatie, een publiek-private samenwerking tussen overheden, kennis- en onderzoeksinstellingen en het bedrijfsleven, is een voorbeeld van een model waarbij, vanuit een gebied geredeneerd, op regionale schaal een aantal wenselijke ontwikkelingen met elkaar gerealiseerd kunnen worden en dat door toevoeging van de kenniskant tevens een soort lerende community vormt. In een gebiedscoöperatie komen vaak allerlei verschillende beleidsterreinen en partners bij elkaar: innovatie, economie, leefbaarheid, onderwijs, krimp, sociale vraagstukken. Dat verschilt per coöperatie. De initiatieven ontstaan vaak elders en moeten vooral niet door de overheid bedacht of gestuurd worden, maar wel gefaciliteerd (middelen, locatie en denkkraft beschikbaar stellen). De Gebiedscoöperatie Westerkwartier, dat een

Europese en de Langmanprijs ontving, is een toonaangevend voorbeeld in de provincie en heeft navolging gekregen in Zuid- en Oost-Groningen

Een andere infrastructuur, die innovatie en regionale verbinding brengt, sluit sterk aan bij de ontwikkelingsbehoefte van de Europese agenda en er is dan ook veel belangstelling voor deze aanpak vanuit andere regio's elders in de provincie of in Nederland en vanuit het buitenland. Het structureel aansluiten bij, en meedoen van overheden in dergelijke netwerken, anders dan via funding en bijdragen, gaat niet automatisch en is moeizaam.

1.1.2 Kennis(instituties)

De provincie huisvest een groot aantal instituten op verschillende terreinen, van wiens kracht en kennis gebruik gemaakt kan worden. De gemeente Groningen maakt goed gebruik van de kracht van kennisinstituten, maar dat gebeurt door de Ommelanden nog te weinig. Dan gaat het niet alleen om de allianties met maatschappelijke organisaties, de RuG, Hanzehogeschool, UMCG enzovoorts. De aanwezigheid van instituten als het Global Centre of Excellence on Climate Adaptation biedt Groningen de kans om in klimaatvraagstukken voorop te lopen en toonaangevend worden. Door gebruikmaking van de expertise die er in de kenniscentra zit kan unieke bedrijvigheid aangejaagd worden. Bijvoorbeeld in de connectie tussen kennis en chemiebedrijven of rond de energietransitie, waar nu sterk geleund wordt op kennis van elders, of op het gebied van agro producten laten realiseren die meerwaarde hebben. Er is soms een drempel tussen kennis- en wetenschapsinstituten en bedrijven. De provincie kan innovatie laten ontstaan door het samenbrengen van dergelijke niet persé natuurlijke partners. Verwezen wordt naar de Brainport Eindhoven, waar sluitende netwerken zijn ontstaan.

De provincie kan als kennismakelaar de verbinding organiseren, maar zou ook zelf meer vertrouwen in de wetenschap moeten hebben en partnerschap kunnen ontwikkelen met de kennisinstituten. Daarbij kan gedacht worden aan het meer gebruik maken of genereren van bestaande (geobjectiveerde) feiten en cijfers of inzetten van de expertise en kracht van de onderwijs- en kennisinstellingen bij het uitvoeren van onderzoek en bijvoorbeeld het opzetten van (langjarige) monitorsystemen. Met dat laatste kunnen studenten die van buiten de provincie komen, ook betrokken worden bij de regio. Als voorbeeld van het gebruik van kennis bij besluitvorming, wordt de "Man Made Blue Zones" genoemd, waarbij door voeding vanuit wetenschappelijke kennis effectiviteit van interventies en besluitvorming toeneemt. Dit idee is ook toe te passen op andere onderwerpen. (Kennis)partners hebben vaak (waardevrije) diepgaande kennis over bepaalde onderwerpen en 'tools' die kunnen helpen bij het maken van keuzes of in besluitvorming. Als voorbeeld wordt genoemd de We-Energy Game, dat de klimaatopgave inzichtelijk maakt en ook op basis van reële gegevens laat zien wat haalbare maatregelen zijn.

Er is op een aantal fronten animo voor het betrekken van burgers in de agendavorming van de provincie naar het model van de nationale wetenschapsagenda (NWA), waarbij – onder aansturing van een kenniscoalitie, waarin ook de maatschappelijk partners zitten – een groot aantal vragen bij de bevolking is uitgezet en zo een wetenschapsagenda tot stand is gekomen die

redelijk omarmd en geaccepteerd is. Een dergelijke aanpak is voor innovatie ook mogelijk, waardoor bottom-up een programma ontstaat dat ingevlochten kan worden in de Regionale Innovatiestrategie en waardoor gestuurd kan worden op het inzetten van de financiële middelen op de grote opgaven.

1.2 TUSSEN EN MET GEMEENTEN

Het traject Opgaven, Rollen en Taken (ORT) is met een toekomstgerichte evaluatie afgesloten, maar de conclusies en aanbevelingen zouden nog opgepakt moeten worden. Daarbij is opgemerkt dat de taakoverdrachtdiscussie niet goed afgehecht is. Door de gemeentelijke herindelingen van de laatste jaren, veranderen de verhoudingen tussen en met de groter geworden gemeenten. Provincie en opgeschaalde gemeenten moeten nog ingespeeld raken in hun nieuwe rol en hun relatie ten opzichte van elkaar. In de afgelopen bestuursperiode zijn goede stappen gezet, maar doorontwikkeling van de samenwerking, gekoppeld aan de door iedereen destijds omarmde waarden achter het rapport Grenzeloos Gunnen, dient gestructureerd voortgezet te worden.

De lokale overheid heeft een ander en breder takenpakket dan de provincie, waardoor de gemeenten bij een groot deel van haar taakuitvoering de provincie niet tegenkomen. De verschillen tussen de gemeenten zijn echter groot. De ene gemeente zal bij bijvoorbeeld de tekorten op het sociaal domein of andere knelpunten waar zij zelf onvoldoende uitkomen, nadrukkelijker naar de provincie kijken voor ondersteuning dan de andere gemeente. Daarbij gaat het soms om capaciteit of kennis en soms om belangenbehartiging of een lijn naar Den Haag of Brussel. Door partners wordt aangegeven dat het meerwaarde kan hebben als de provincie bij majeure projecten gemeenten kan ondersteunen. Sommige ontwikkelingen duren lang of stagneren door onvoldoende kwalitatieve en/of kwantitatieve capaciteit bij de gemeenten.

Om invulling te geven aan de verantwoordelijkheid van de provincie voor de kwaliteit van het lokaal bestuur en elkaar te kunnen versterken, is maatwerk en een open, ontvankelijke houding vereist. De invoering van de Omgevingswet, maar ook andere grote opgaven nopen tot een andere manier van samenwerken tussen de provincie en gemeenten. Niet uitgaan van gelaagdheid in het openbaar bestuur, maar de gemeente als bondgenoot in de aanpak van maatschappelijke opgaven als Leitmotiv. Elkaar ruimte geven en versterken, waarbij de bestuurlijke lijn vooral moet dienen als escalatiemogelijkheid en niet als default. Maar ook: de opgaven in samenhang zien en niet telkens nieuwe processen opstarten met in de kern dezelfde onderwerpen, maar met een net iets andere insteek.

Vanwege het dichtslippen van de stad Groningen, ligt er (met name op het gebied van de klimaatopgave, huisvesting en vervoer) een verbindende rol voor de provincie om de wisselwerking tussen Stad en Ommeland te bevorderen. Stad en Ommeland en de verschillende regio's in de provincie hebben elkaar nodig en om te voorkomen dat de verschillen te groot worden – wat kan leiden tot maatschappelijke onrust – wordt nadrukkelijk naar de provincie gekeken voor een evenwichtig ontwikkelperspectief tussen de verschillende gebieden. Het stimuleren en

ondersteunen van initiatieven vanuit de multiple helix en het aansluiten van de gemeenten op de kennisnetwerken spelen daarin een belangrijke rol. Verwezen wordt bijvoorbeeld naar initiatieven als de Innovatiehub Oost-Groningen en Expeditie Toptalent, maar ook de eerder genoemde gebiedscoöperaties.

Soms is het goed dat de provincie, ook al heeft zij formeel geen taak of rol, het gesprek tussen gemeenten entameert om het regionaal perspectief te belichten en zo bovenlokale opgaven op een goede manier te organiseren en te stimuleren dat gemeenten ook van elkaar leren en elkaar aanvullen en versterken. Door het gesprek tussen de gemeenten te entameren, krijgt de provincie bovendien beeld van wat bij de gemeenten leeft, waardoor ook het gesprek tussen provincie en gemeente(n) makkelijker tot stand komt. Ook waar wel een provinciale taak of rol ligt en belangen niet vanzelf op één lijn liggen, heeft het meerwaarde met de gemeenten gezamenlijk in gesprek te gaan, omdat daarmee toch de ontmoeting en het onderling gesprek gerealiseerd wordt.

1.3 NOORD NEDERLAND

Wat voor de provincie Groningen goed is, is goed voor heel Noord-Nederland, maar de samenwerking tussen de noordelijke provincies is soms erg moeizaam, omdat het noorden als geheel verbrossend is. Ook in formele samenwerkingsverbanden (SER Noord-Nederland, SNN, Waddenfonds, enz.), zijn – behalve waar de provincies echt niet zonder elkaar kunnen, zoals bij verkeer en vervoer – de bloedgroepen zichtbaar en is niet altijd sprake van een geïntegreerd programma. De provincies zitten teveel op hun eigen agenda en hun eigen gebied. Er wordt te weinig gemeenschappelijk belang gezien, terwijl dat er zeker is, maar er moet wel verteld worden wat je aan elkaar en aan de samenwerking hebt. Door een goede samenwerking is een multiplier effect te bereiken in de energietransitie, maar ook de arbeidsmarktproblematiek zou beter op noordelijke schaal opgepakt kunnen worden. Die is in de drie provincies grotendeels gelijk. Dat is de verantwoordelijkheid van de gemeenten, maar die schaal is sowieso te klein om dat goed aan te kunnen pakken, omdat bedrijven een veel grotere actieradius hebben dan een gemeente.

In de werkelijkheid van alledag is voor de lokale overheid de provincie- en soms zelfs de landsgrens niet bepalend. Voor niet-overheden zijn bestuurlijke grenzen nog minder relevant; zij werken vaak of zijn georganiseerd op noordelijke of grotere schaal, maar een niet soepel verlopende samenwerking tussen de noordelijke steden en provincies kan partners wel in de weg zitten. Bovendien wordt vanuit het Rijk Noord-Nederland voor bepaalde thema's gezien als één landsdeel.

Internationaal gezien bestaat de provincie Groningen zeker niet; hooguit de Noord-Nederlandse schaal. Vanuit Europa zijn de regio's van toenemend belang en ook daarvoor geldt die schaal. Er zit veel meer potentie in gezamenlijk optreden. De noordelijke provincies hebben elkaar nodig als partners en kunnen elkaar aanvullen en versterken. Bijvoorbeeld Fryslân is verder met circulaire economie, maar de kansen die Groningen heeft in de energietransitie, hebben de andere twee provincies weer niet. Er is een noordelijke agenda nodig om te kunnen profiteren van de unieke kansen in de provincies.

1.4 INTERNATIONAAL / DUITSLAND

Hoe dicht er op een landsgrens komt, hoe dunner de voorzieningen worden, terwijl ook daar mensen wonen. Omdat de grens tussen Oost-Groningen Noordwest Duitsland vager wordt, zou in de Noordelijke samenwerking eigenlijk ook dat deel van Duitsland meegenomen moeten worden. De kritische massa wordt groter als het mogelijk is inwoners aan beide kanten van de grens te bedienen. Zie bijvoorbeeld het (interreg) project Common Care dat regelt dat mensen uit Nieuweschans voor medische behandeling niet alleen naar Groningen kunnen, maar ook naar Leer. De Commissaris van de Koning kan vanuit zijn functie een rol spelen in het slechten van eventuele barrières en het maken van de verbinding tussen regionale en grensoverschrijdende samenwerking.

De samenwerking met Duitsland is ingewikkeld vanwege de mismatch in bestuurlijke structuren, maar zeer belangrijk en soms cruciaal voor natuur (bijvoorbeeld de Eems-Dollard en de Wadden(zee)), mobiliteit, economie en werkgelegenheid. Al geldt voor die laatste ook wel enige scepsis: behalve een bedrijf als Meyer Werft, dat iets kan betekenen voor toeleveranciers en arbeidsplaatsen voor oost-Groningen, zijn er niet veel banen tussen Groningen en Oldenburg. De samenwerking met Oldenburg en Bremen is voor bedrijven, hogescholen, universiteiten en op medisch gebied van meer betekenis dan de samenwerking met de Randstad. In Oldenburg zit de European Medical School, een grensoverschrijdende opleiding geneeskunde onder accreditatie van het UMCG en er zijn programma's dat mensen uit het UMCG stage lopen in regionale ziekenhuizen over de grens. Voor de stad Groningen wordt internationalisering steeds belangrijker. (Project)partners op het gebied van bijvoorbeeld innovatie, kennisontwikkeling en stedenbouw zijn andere Europese grote (universiteits)steden.

Voor project- en onderzoeksfinanciering van de kennisinstellingen vanuit Europa, is valorisatie / societal impact een belangrijke voorwaarde, maar het is een plus als de kennis uit het onderzoek landt bij een aantal regionale bedrijven. Vanuit de kennisinstellingen wordt dan ook gekeken om een match te maken tussen hun eigen thematiek en de regionale opgaven, zoals bijvoorbeeld liggen bij de Economic Board Groningen. Er zitten wel systeemverschillen tussen de landen, maar voor de uitbouw en versterking van samenwerking(sprojecten) liggen mooie kansen. Een goede treinverbinding of snelle bus is daarbij behulpzaam.

Vanaf 2021 breekt een nieuwe EFRO-periode aan, die ook de basis vormt voor een nieuwe noordelijke innovatieagenda. Het zou in de volgende periode enorm helpen als bij de inzet van de Europese structuurgelden, de financiële stromen verdeeld worden over de opgaven in plaats van over de provincies (en dus ook sectoraal).

2 MOBILITEIT

De spoorlijnen moeten de assen zijn waarlangs ontwikkelingen en voorzieningen zich concentreren. Dat vereist ook snellere verbindingen door bijvoorbeeld het schrappen van een aantal stations.

De vaarweg Lemmer-Delfzijl is geüpgraded, maar stopt voor het binnenvaartverkeer bij de zeesluis Delfzijl. Verlenging en verbreding daarvan is gewenst voor het binnenvaartverkeer uit Amsterdam via Lemmer, Delfzijl naar Eemshaven en Noord-Duitsland.

De verbinding met Hamburg, Scandinavië, Polen, Estland, Letland en Litouwen is goed voor Noord Nederland. De Zuiderzeelijn moet daarom op de agenda blijven staan.

3 ECONOMIE EN WERKGELEGENHEID

De werkloosheidsverschillen binnen de provincie zijn groot: in de stad Groningen is die niet ernstig, maar in het Ommeland is het in sommige gebieden wel een probleem, omdat de industrie alleen overleeft door arbeidsextensief te produceren. De individuele gemeenten hebben, ondanks de schaalvergroting, moeite de werkgelegenheid naar binnen te halen. Met name in oost-Groningen is het binnenhalen van (gevarieerde) bedrijvigheid moeizaam. Daar ligt kracht bij de provincie, dus het gericht met werkgelegenheid bezig zijn, moet onverdroten voortgezet worden. De vraag die wel hardop gesteld wordt is of de kansen voldoende in beeld zijn en of we daar slim en goed genoeg in opereren. In de krimpgebieden in het algemeen zijn er mogelijkheden op het gebied van toerisme, van landbouw (zilte teelt) en niet-lokatiegebonden bedrijvigheid met woonfaciliteiten. Die laatste biedt ook kansen voor het gebruik van oude gebouwen (kerken, boerderijen).

De academische wereld (onderwijs en wetenschap, waaronder ook het UMCG) en ICT zijn het Gronings goud. Het UMCG is de zevende werkgever van Nederland en het terrein van de medische wetenschap, maar ook de schei-, wis- en natuurkunde, sterrenkunde en biologie ontstijgt noord Nederland en speelt internationaal een belangrijke rol. De universiteit trekt grote cohorten studenten, maar er wordt geen werkgelegenheid gecreëerd van een zodanig niveau, dat zij hier ook aan de slag kunnen. Gedurende hun studie, maar ook na hun afstuderen. Het grootste deel (driekwart) van de studenten komt uit de regio, dus om behouden te blijven voor de gebied waar ze vandaan komen, moeten ze daar ook weer in de arbeidsmarkt kunnen landen. Er liggen derhalve nog hele grote kansen in de (betere) aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven, maar ook in het meenemen van de *hele* provincie in de vaart der volkeren. Voor de provincie ligt het vraagstuk hoe – vanuit de niet bestreden opvatting dat het belangrijk is – in praktische zin meer uit de triple of multiple helix gehaald kan worden, maar ook een goede balans tussen de drie O's gevonden kan worden.

De grootste bedreiging voor de economische groei is de hoeveelheid onvoldoende geschoolde mensen in de juiste branche. Dat is geen gemeentelijk probleem, maar een probleem van het hele noorden. Bij- en omscholing levert niet genoeg volume om dat op te lossen. Er moet daarvoor meer integraal in de keten WO-HBO-MBO gedacht worden en dat vereist een coalitie van kennis- en onderwijsinstellingen rondom de arbeidsmarkt. Behalve het faciliteren daarvan, kan de provincie een

aantal fundamentele (politieke) vragen op de nationale agenda leggen die substantieel bijdragen aan de matching op specifieke functies, zoals:

- Rond arbeidsmigratie: kunnen mensen gedwongen worden om buiten hun provincie werk te accepteren? Bijvoorbeeld Drenthe heeft arbeidskrachten tekort die Groningen teveel heeft.
- Rond arbeidsparticipatie: kan de situatie zich permitteren dat mensen kunnen kiezen zichzelf buiten het arbeidsproces te plaatsen door bijvoorbeeld niet of in deeltijd te werken?
- Greencards: hoe kunnen mensen met bepaalde vaardigheden eenvoudiger aangetrokken worden en behouden blijven voor de regio? Dat laatste geldt ook voor buitenlandse studenten. Een systeem naar voorbeeld van Canada, dat vergelijkbaar is met Noord Nederland: veel ruimte, mooie leefomgeving, maar ijlere structuur met hotspots van specifieke bedrijvigheid rondom de steden.

Bij het aantrekken en behouden van internationale werknemers, is het vermarkten (show & tell) van het culturele aanbod nog wel een punt. Dat geldt niet alleen voor het eigen culturele aanbod in het noorden, maar ook voor het feit dat het aanbod van de Randstad op maar een uur rijden ligt. Voor potentiële werknemers is het van belang dat er meer dan een interessante functie te vinden is. Dat gaat over het culturele aanbod, zeker wanneer sprake is van een niet-werkende partner, maar over een baangarantie voor de partner als sprake is van een werkende partner.

In de provincie wordt (terecht) sterk ingezet op ICT, chemie en energie. De zorgsector als geheel is natuurlijk een grote arbeidsfactor maar aan de high-end kant van het ontwikkelen van technologieën e.d. zit ook veel bedrijvigheid, die ook nog steeds groeit. Dat in de life sciences (ontwikkelaars van medische apparatuur en producten, geneesmiddelenbedrijven, enz.) meer mensen werkzaam zijn dan in de chemie, staat niet altijd goed op het netvlies.

4 NATUUR EN LANDSCHAP

Het Natuur Netwerk Nederland (v.h. Ecologische Hoofdstructuur) is voor 80-90% gereed en moet de komende collegeperiode of die daarna afgerond worden. Daarbij moet niet alleen gekeken worden naar het aantal hectaren, maar ook naar kwaliteitsbehoud, -ontwikkeling en -herstel van de gebieden. De vraag die voorligt na afronding van het NNN, is of het bestaan ervan voldoende is of dat er een verder gaande ambitie is? En als dat zo is: hoe en waar dan? Dat is gekoppeld aan vraagstukken rond recreatie en toerisme, rond de stijging van de zeespiegel, etc.

4.1 I.R.T. ENERGIETRANSITIE EN KLIMAATADAPTATIE

Groningen heeft een koploperrol in de energietransitie. Enerzijds omdat de wil om vanwege de belevingsproblematiek van de fossiele brandstof af te stappen hier groot is. Anderzijds omdat Groningen al eeuwen dé energieprovincie is: niet alleen gas, maar ook turf werd hier gewonnen. Dat laatste heeft het landschap van zeker een kwart van onze provincie volledig bepaald. Datzelfde speelt nu bij hernieuwbare

energiebronnen: dat gaat een ongekend ingrijpende verandering in het landschap betekenen. Wind op zee en zonne-energie op daken is onvoldoende: er zal op land ontwikkeld moeten worden. Bijvoorbeeld het Eems-Dollardgebied (maar dat geldt eigenlijk voor de hele Waddenkust), heeft daarvoor geschikte omstandigheden; tegelijk heeft het een hoge, maar kwetsbare natuur- en landschapswaarde. De vraag die voorligt is hoe de energietransitie kwaliteit kan toevoegen aan natuur en landschap, dan wel hoe je het de waarden daarvan er zo min mogelijk eronder laat leiden. Dat vereist keuzes: wil je bepaalde kenmerkende landschappelijke aspecten behouden (zoals openheid, kleinschaligheid), dan heeft dat gevolgen voor bijvoorbeeld de afweging weinig windmolens op veel plekken of veel windmolens op weinig plekken. En als de balans niet te vinden is, dan kan het wellicht gezocht worden in compensatie elders.

Anders dan in andere delen van het land, bindt het landschap de Groningers. Het is van ons allemaal en onderdeel van de Groninger identiteit. Om echter het landschap centraal te kunnen stellen en in afwegingen aan de voorkant een stem te geven, is het nodig een brede (maatschappelijke) discussie te voeren wat voor landschap we met elkaar willen hebben, zodat daar ook op gestuurd kan worden. Door het te verbinden aan de urgente vraagstukken die wij op ons af zien komen, zoals de zeespiegelstijging (klimaatadaptatie) en energietransitie geeft het niet alleen richting en kaders aan die opgaven, maar is het ook geen vrijblijvende, academische discussie.

4.2 WADDENZEE

De Waddenzee is vanuit internationaal perspectief met stip het belangrijkste natuurgebied van Groningen, maar het is qua ecologisch pijl nog niet die rijke zee die het zou moeten zijn. Daar moet nog veel gebeuren waar Groningen een verantwoordelijkheid in heeft, maar zij heeft die niet alleen: er zijn bijna 20 organisaties die formeel een verantwoordelijkheid hebben voor het beheer. Dat is nu erg versnipperd en nergens goed gecoördineerd. Dat werd duidelijk bij de containerramp begin dit jaar. Het is daarom van belang de discussie over de door het Rijk voorgenomen beheerautoriteit goed te voeren. Het Waddenfonds – waar de provincie invloed heeft – en de investeringen die van daaruit gedaan worden is daar ook bij betrokken.

5 GASWINNING / NATIONAAL PROGRAMMA GRONINGEN

Er zou meer rust gecreëerd moeten worden in het aardbevingsdossier, zodat ruimte ontstaat om zaken op te pakken, tot uitvoering over te gaan en elkaar daarin te versterken. Naar de toekomst toe kan het leerzaam zijn om te reflecteren op het verloop van het proces tot nu toe, met name ten aanzien van het missen van een verbindende rol, van koersvastheid en van het (voldoende) in gezamenlijkheid optrekken in een dergelijke majeure operatie. Het is ook een roep vanuit de ondernemers dat overheden op één lijn zitten.

Aandachtspunt is de imagoschade die de belevingsproblematiek (in combinatie met al langer bestaande problematiek als werkeloosheid, armoede en krimp) kan veroorzaken. Voorkomen moet worden dat het beeld ontstaat dat sprake is van een rampgebied dat gemeden moet worden. Daarvoor is ook van belang dat je de stap vooruit maakt.

Het (geld van het) Nationaal Programma levert een unieke kans om vanuit een nieuw perspectief een meer structurele slag te kunnen maken richting de toekomst voor de werkgelegenheid, economie en arbeidsmarkt. De grote bedreiging is echter dat door de aardbevingsdiscussie en alle overlegplatforms en belangengroepen die er (daardoor) zijn, te klein gedacht wordt en het versnipperd. Geprobeerd moet worden om in de eerste 10 jaar de trendbreuk te maken, die nog decennia daarna rendert. Deze trendbreuk moet gevonden worden in de energietransitie, waar Groningen als energieprovincie niet los van gezien kan worden.

Ook vanuit leefbaarheid geeft het Nationaal Programma een uitgelezen kans om het systeem anders in te richten, maar als het overgelaten wordt aan allerlei lokale partijen die voor hun eigen belang gaan, is er een risico dat veel geld weg zal stromen naar kleine dingen die weinig impact hebben. Als je nu al weet dat er over 20 jaar een totaal andere populatie is, dan moet je niet investeren in behoud wat er nu is.

6 KLIMAAT EN ENERGIE

Omdat de uitwerking van de energietransitie voor een groot deel bij de gemeenten gaat landen, ligt voor de hand de Regionale Energiestrategie te baseren op de input vanuit de gemeenten. Er wordt wel van de provincie verwacht en – aangezien zij veel (meer) kennis en capaciteit heeft – een faciliterende, verbindende en ondersteunende rol bij bijvoorbeeld de toerusting van de gemeenten een goede gesprekspartner te zijn voor ontwikkelaars, draagvlak te creëren of voorwaarden te formuleren die een plus/kans voor economie, werkgelegenheid of ecologie kunnen opleveren. Daarin merken de gemeenten enige terughoudendheid.

Voorzien wordt dat de optelsom van het aanbod van de verschillende regio's niet voldoende is om aan de landelijke klimaatopgave te voldoen. Nog niet duidelijk is hoe de restopgave verdeeld zal gaan worden. Vooruitlopend op de onderhandelingen, wordt geadviseerd om daarop te anticiperen door met gemeenten en maatschappelijke partners daarover het gesprek al aan te gaan en te bezien in hoeverre je een oplossing wil en kunt zijn voor het probleem van een ander.

De provincie wordt in de energietransitie door partijen vooral gezien als facilitator (bijvoorbeeld in vergunningverlening een kader opnemen hoe dit mogelijk gemaakt kan worden) en aanjager, maar ook als goed voorbeeld. Zij zou, wanneer zij dat van anderen vraagt, ook in haar eigen bedrijfsvoering en processen ook CO₂-neutraal moeten opereren. Daarnaast zou ook aandacht moeten blijven voor (het stimuleren van) toezicht en handhaving door de Omgevingsdienst en gemeenten op de afspraken die gemaakt zijn voor energiebesparing door bedrijven.

De samenwerking tussen de provincie, Grunneger Power, de Natuur- en Milieufederatie en de Groninger Energiekoepel in het Programma Lokale Energie Transitie, die afgelopen jaren opgebouwd is, moet gecontinueerd worden, zodat de lokale (decentrale) energiebeweging ondersteund en geprofessionaliseerd wordt en daar waar van belang, participatie/eigendom en draagvlak worden georganiseerd.

Naast de technische en ruimtelijke component (waar wel / niet en hoe), leidt de energietransitie ook tot maatschappelijke opgaven:

- hoe en op welke manier betrek je mensen erbij?
 - o Er is veel positieve energie – denk aan de lokale energiecoöperaties, Bronnen VanOns, enz. – maar de keerzijde is verrommeling.
 - o Er is echter ook veel weerstand tegen de plaatsing van windmolens en zonneparken en voorkomen moet worden dat uiteindelijk het Rijk keuzes maakt omdat je er met elkaar niet uitkomt.
 - o Technieken die ontwikkeld worden, zullen uiteindelijk gebruikt moeten worden door mensen. Die moeten dat wel willen en daartoe in staat zijn.
- energiearmoede: mensen met een kleine portemonnee wonen vaak in huizen die slecht geïsoleerd zijn, maar hebben niet de financiële middelen om energiebesparende maatregelen te nemen. Of zij wonen in huurwoningen, waarbij energiebesparende maatregelen vanuit de verhuurder leiden tot hogere huren.
- rechtvaardige verdeling: vanwege de maatschappelijke weerstand die de plaatsing van alternatieve energiebronnen als windturbines en zonneparken opleveren, wordt vaak gekeken naar dunbevolkte gebieden. Dat zijn echter precies de gebieden waar ook de energiearmoede het sterkst neerdaalt en mensen weinig mogelijkheden hebben om weg te trekken. Historisch sentiment (herenboeren versus landarbeiders) speelt een rol bij de plaatsing en daar waar de vergoeding neerslaat.

De provincie Groningen is één regio voor de Regionale Energie Strategieopgave en kan als bovenlokale regievoerder partijen bijeenbrengen en beleid formuleren dat leidt tot een goede verdeling van lusten en lasten. Het revolverend fonds van de provincie is een goed voorbeeld dat mensen met een kleine portemonnee helpt ook mee te ontwikkelen.

Voor de maatschappelijke component van de energietransitie, wordt verwezen naar het nut van de verbinding met sociale wetenschappen. Denk hierbij aan de MVI-E Brigade en het werk van professor Linda Steg van de RuG. De energietransitie is bij uitstek een opgave waarbij integrale samenwerking in de multiple helix tot een versnelling en een effectievere en efficiënte doelrealisatie kan leiden.

6.1 ALTERNATIEVE ENERGIEBRONNEN

Ons omringende landen zetten juist in op gas voor de energietransitie, omdat het een relatief schone energievorm is. Vanwege de belevingsproblematiek is de focus in de provincie Groningen gericht op een transitie naar alternatieve energiebronnen. Het bouwen van een energiesysteem om alle woningen van het gas af te krijgen, is een grote opgave. In hoeverre kunnen we met regelingen en maatregelen tempo en

meters maken als we het hebben over de doorontwikkeling van het hergebruik van restwarmte of van de hernieuwbare energiebronnen? Bijvoorbeeld ten aanzien van het tackelen van de onrendabele top om ontwikkeling en innovatie te stimuleren. Daarbij wordt – mede vanwege de maatschappelijke impact – de oproep gedaan breder te kijken dan windenergie en zonnepanelen en ook andere ontwikkelingen in de gaten te houden. Biobrandstof zal de komende jaren nog wel discussie opleveren. Kernenergie zal in de komende decennia in discussies terug blijven komen, maar dat zal hooguit in een volgende regeerperiode weer opspelen. De grote informatieachterstand ten aanzien van de ontwikkeling deze energievorm sinds het hoogtepunt van de protesten daartegen, bepaalt het debat. Er is wel een gestage innovatie in de opwek van zonne-energie (zoals door middel van folie op de ramen) en in energie halen uit het asfalt e.d. Duitsland krijgt de wind op zee niet afgezet, dus moeten ze windmolens stil zetten. Door het verbinden van het Groningse cluster aan die in Emden, kan dit beter benut worden en kan Groningen daar ook van profiteren.

Er ligt nog een kans in de vergroening van de chemie en de connectie daarvan met de agro-foodketen. Principieel andere processen bedenken in dat chemieveld: nieuwe producten maken of op een andere wijze uit andere grondstoffen produceren. Kijken naar grondstoffen die van de akker komen: restproducten uit de voedingsmiddelenproductie inzetten voor de chemie en van het restant energie maken. De energietransitie is ook een grondstoffentransitie. De infrastructuur is er wel, maar de samenhang wordt niet altijd gezien.

Voor wat betreft de arbeidsmarkt wordt opgemerkt dat de energietransitie eerder meer dan minder banen op zal leveren. Ten eerste omdat energie gebruikt zal worden en dat zal de woningen in moeten komen, dus die banen en de distributie verdwijnen niet. Ten tweede omdat zonnepanelen en windmolens veel meer onderhoud vergen en dus werkgelegenheid opleveren, dan het uit de grond halen van aardgas, wat een relatief arbeidsarm proces is.

6.2 WARMTETRANSITIE

Onderdeel van de energietransitie is de warmtetransitie. Energieopwekking raakt mensen al in hun directe omgeving, maar dit komt tot achter de voordeur. Draagvlak en betrokkenheid van bewoners is daarom heel belangrijk. Van de gemeentes wordt verwacht dat zij een transitievisie warmte gaan opstellen en een regierol in het gehele proces richting aardgasvrij gaan innemen. De provincie zou de gemeenten daarbij kunnen ondersteunen ten aanzien van hoe de visie op te stellen, partnernetwerk opbouwen, pilots ondersteunen, enzovoorts.

Er lopen studies naar vraag en aanbod van restwarmte, waarbij het soms de vraag is wie de financiering van het onderzoek, de voorinvestering en regie daarvoor neemt of zou moeten nemen. Het verbinden van partijen is een natuurlijker rol voor de overheid, maar dat is niet altijd gemakkelijk, omdat bedrijven terughoudend kunnen zijn met het verstrekken van vertrouwelijke of gevoelige gegevens aan de overheid. Een derde partij, zoals bijvoorbeeld Groningen Seaports kan zo'n rol wel vervullen, maar daarbij is het behulpzaam wanneer zij – anders dan via een WOB-verzoek – bij de overheid beschikbare data kunnen betrekken.

6.3 WATERSTOF

Knelpunt in de waterstofeconomie is de afstemming tussen vraag en aanbod. Er zijn veel initiatieven aan de opwekkant, maar dat gaat geen vliegwielen krijgen wanneer de vraagkant achterblijft.

De nationale doelstellingen (van het gas af en vermindering van CO₂) is een gegeven. Voor bestaande bouw is waterstof als permanente energiedrager de meest voor de hand liggende vervanging. Waterstof is niet onder huizen op te slaan, maar het gasnet ligt er al. De techniek is er al, dus de innovatie zit in de versnelling, grootschaligheid en de duurzaamheid. De centrale is er ook, maar moet een impuls krijgen, want die is op dit moment buiten werking. Er zal echter ook geladen waterstof geïmporteerd moeten worden, want er kan onvoldoende (duurzame) energie geproduceerd worden om te voorzien in de behoefte. Er liggen hoofdtransportleidingen naar de internationale markt (waarvan de Gasunie er één kan vrijmaken voor deze alternatieve bron) waardoor Groningen niet alleen de leverancier voor Nederland, maar ook voor Europa kan worden.

Wat nodig is voor de realisatie, is enerzijds een partij die elders in de wereld (duurzaam) geladen waterstof kan inkopen en dan transporteren naar Nederland en anderzijds eigenaarschap op het commitment van de totale keten. Niet alleen Delfzijl, de Eemshaven en de Gasunie, maar ook de woningbouwcorporaties, kennisinstituten de overheid en de verbinding met het land. Als dat lukt, dan kan een positie verworven worden die goed is voor de provincie en uiteindelijk ook voor het land. De provincie kan goed de rol pakken van regievoerder, maar met name in de ondersteunende, faciliterende sfeer: het bij elkaar brengen van de keten, blijven aanjagen in de juiste richting en de verbinding leggen tussen de beweging die soms heel klein en lokaal kan zijn en de grotere (nationale) doelstellingen, met andere landsdelen en met de lokale overheden (met name de Stad, Delfzijl, Appingedam, Loppersum en het Hogeland). Zonder een aanjager, die de verbinding kan leggen tussen klein en groot, lukt dit niet en dat kan niemand anders dan de provincie.

Dat vereist dat het geld van het NPG op de goede plekken ingezet wordt en dat vooruit gekeken wordt. De provincie moet daarvoor de scheiding bewaken tussen schadeherstel en toekomstige ontwikkeling. Vermenging hiervan leidt tot stilstand.

Overigens zijn er over de wenselijkheid en mogelijkheden van de inzet op waterstof vanuit de partners wisselende geluiden te horen, omdat de gemiddelde burger in Loppersum er de komende 20 jaar niets aan zal hebben. De hoeveelheid (duurzame) energie die op dit moment en in de afzienbare toekomst geproduceerd wordt voldoet namelijk nog bij lange na niet aan de vraag, kan dus direct ingezet worden en hoeft niet omgezet in waterstof. Waterstof is vooral zinvol voor zeer lokale productie en inzet, zoals bij een volcontinuubedrijf met een grote energievraag. De investering in de energietransitie zou vooral moeten zitten in het opwekken van groene energie en het terugdringen van energiegebruik.

6.4 CIRCULAIRE ECONOMIE

De circulaire economie als aanvullend op de energie-economie is een kans in het noorden waar nog veel meer gebruik van gemaakt kan worden. Drenthe en Fryslân

zijn daar al goed mee bezig; voor Groningen ligt er nog een grote kans. Het zou dan ook op noord Nederlandse schaal opgepakt moeten worden.

De provincie heeft enorm geholpen met het succesvol maken van de samenwerking tussen partijen, dat bijvoorbeeld geleid heeft tot de vestiging van het innovatiecentrum van Avebe op het campusterrein. De provincie kan helpen door dat beleid voort te zetten, maar ook door aan het bedrijfsleven duidelijk te maken dat zij ook een opgave heeft in de multiple helix en niet alleen in de eigen commerciële belangen.

Regelgeving werkt soms belemmerend voor hergebruik van grondstoffen.

In de Eemshaven wordt sterk gekeken naar de circulaire economie, maar de uitdaging is dat ook in de rest van de provincie, bij de kleinere industrie en de huishoudens, te stimuleren. Door bijvoorbeeld in samenwerking met Drenthe, waar in Emmen al een kennisnetwerk is opgebouwd, de voedselverspilling (in de landbouw en bij supermarkten) en restproducten in kaart te brengen daar slimmer mee omgaan. De provincie kan daarin optreden als kennismakelaar, als aanjager zo'n eerste inventarisatie doen en als verbinder partijen bij elkaar brengen.

7 LANDBOUWTRANSITIE

De landbouw is een sector waar vernieuwing nodig is. Het is niet meer mogelijk het water zoet te houden, dus de zilte teelt (bijvoorbeeld pootaardappelen of aardbeien) – en in de toekomst mogelijk ook de natte teelt – is een potentiële groeimarkt, waarbij van belang is de keten zo lang mogelijk te maken. Dus niet alleen bulkproductie waarvan de verwerking elders gebeurt. Daarbij moet ook gedacht worden aan de afzet: boerderijwinkels, maar ook lokale grootverbruikers als ziekenhuizen, bedrijfskantines en verzorgingstehuizen. Er liggen ook koppelkansen met life sciences / gezonde voeding, door het upgraden van grondstoffen die hier geproduceerd worden door er meer kennis in te stoppen.

Ook de boeren delen de opvatting dat de ontwikkeling van de landbouw sinds WOII heeft geleid tot een verschraling van het landschap en afname van de biodiversiteit. De uitdaging is het aanbrengen van een economisch perspectief in relatie tot de landbouwtransitie. Daar ligt een speelveld van partijen die willen, maar het moet wel op een tempo en manier dat iedereen mee kan doen.

Rond de opgave van de biodiversiteit is de vraag hoe dat structureel voor de lange termijn verbeterd kan worden en verbonden aan andere grote thema's (koppelkansen), zodat stappen gemaakt kunnen worden. Zoals bijvoorbeeld aan de energietransitie, waardoor immers gebieden een andere functie krijgen.

8 VRIJETIJDSECONOMIE

De vrijetijdseconomie levert op dit moment 17.000 banen in de provincie (inclusief de horeca). Het is derhalve een belangrijke sector, met veel werkgelegenheid voor praktisch geschoolden. Het platteland verandert langzaam van productie- naar

recreatieruimte en de actieradius van mensen – ook met kinderen – wordt mede door technologische ontwikkelingen groter. De gebruiksruimte van de stad wordt daardoor ook groter.

Naar aanleiding van de prognose dat het internationale toerisme met 50% gaat stijgen tot en met 2030, is er – vanwege het uit de hand dreigen te lopen van het toerisme in Amsterdam – politiek en in de sector de realisatie ontstaan dat er iets moet gebeuren. Daar is een Perspectief bestemming Nederland 2030 uitgekomen. Daarin zijn een aantal pijlers in genoemd, waaronder dat het toerisme meer over Nederland gespreid moet worden. Dat betekent dat investeringen gepleegd moeten worden in de gebieden die nu toeristisch minder interessant of aantrekkelijk zijn. Voor de toekomst van de provincie is de vrijetijdseconomie daarom een belangrijke sector, maar regie ontbreekt.

Het momentum is er, want er wordt nu gekeken naar dat andere Nederland. De uitdaging is wel te zorgen dat de gewone toerist hetzelfde beeld krijgt als de journalist van de New York Times. De recreatieve voorzieningen zijn in het buitengebied niet optimaal en je zou iets moeten creëren dat het dorpscafé wél elke dag open is, wellicht gecombineerd met iets voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Maar dat moet wel georganiseerd en vermarkt moeten worden. Het accent ligt nu erg op de Stad, maar daar ligt in de hotels geen informatiemateriaal over de mogelijkheden in de rest van de provincie. Om te kunnen profiteren van de groei die eraan zit te komen, zou bovendien meer samenhang aangebracht moeten worden. Dat geldt voor de elementen van het thema (toerisme, recreatie, cultuur, leisure) en de wijze waarop dat ook binnen de overheid belegd is, maar ook in de praktijk. Het aanbod is kwalitatief en kwantitatief groot, maar versnipperd, en de sector zelf is niet georganiseerd, waardoor slagkracht mist. Een Groningse uitwerking van het Perspectief 2030 kan dienen als gezamenlijke stip op de horizon, die aanbod, sector en regio-organisaties verbindt. Daarvoor is wel een identiteit nodig: wat maakt Groningen onderscheidend ten opzichte van de rest van Nederland? Die identiteit is ook nodig voor ontwikkeling van de zakelijke-/congresmarkt.

Met de Wadden heeft Groningen een belangrijke troef in handen: er ligt een grote potentie vanuit werelderfgoed Waddenzee, maar dat zal moeten gebeuren op een wijze die zich verhoudt tot de kwetsbaarheid van het gebied. Daar zal wel regie op gevoerd moeten worden.

Bij de ontwikkeling van toerisme, ligt een uitdaging bij het maatschappelijk draagvlak, omdat daar ook wel weerstand tegen bestaat. Toerisme is goed voor de lokale bevolking en voor leefbaarheid van krimpgebieden, omdat het voorzieningen in stand houdt die anders zouden verdwijnen. Bij niet alle gemeenten is toerisme een thema. Sommige gemeenten zoeken actief contact met Marketing Groningen, andere gemeenten zien het hooguit in relatie tot cultuur en recreatie voor de eigen inwoners.

9 LEEFBAARHEID

9.1 ROLNEMING

Leefbaarheidsvraagstukken, vaak behorend tot het sociale domein, behoren niet persé tot de kerntaken van de provinciale overheid, maar de provincie kan wel een verantwoordelijkheid voelen. Al is het maar omdat maatschappelijke voorspoed is gekoppeld aan economische ontwikkeling. Op het gebied van zorg, welzijn en krimp (waaronder ook voorzieningen) spelen in de provincie belangrijke issues. In het sociaal domein staat het water de lokale overheden aan de lippen, dus de gemeenten hebben niet altijd de mogelijkheid om vraagstukken met een bovenlokale aanpak aan zich te trekken. Bovendien zijn vraagstukken vaak zo integraal en zo complex, die kunnen alleen in slimme netwerkverbanden met elkaar opgepakt worden. De rol van de provincie, ook volgens het IPO, is te zorgen voor een kennisinfrastructuur die maakt dat trends en ontwikkelingen gesignaleerd en door het bij elkaar brengen van partijen, geagendeerd – en in sommige gevallen ook geadresseerd – worden.

(Landelijke) leefbaarheidsmonitors geven vaak een groot gewicht aan 'veiligheid', omdat dat in grote steden een belangrijk aspect is, maar de beleidskracht in grote steden is over het algemeen beter dan in kleinere of plattelandsgemeenten. In plattelandsgebieden wordt leefbaarheid bepaald door andere indicatoren. De thematiek en de provinciale rol en taak op het leefbaarheidsdomein verschilt daarom per provincie en ook binnen de provincie. Qua thematiek is voor Groningen relevant krimp: niet van de bevolking, maar (dubbele) vergrijzing, ontgroening, meer en oudere alleenstaanden en meer en kleinere huishoudens. Dit heeft onder andere betekenis voor het onderwijsaanbod, de woningmarkt en de zorg (arbeidsmarkt en kosten).

Er is een wisselwerking tussen een aantal ontwikkelingen (robotisering, digitalisering, vergrijzing, vergroening, globalisering, enzovoorts), opgaven en toename van verschillen tussen de bevolkingsgroepen (hoog- en laagopgeleiden, hoge- en lage inkomens, werkenden en niet-werkenden, allochtonen en autochtonen, mensen met of zonder een handicap of langdurige aandoening, enzovoorts). De vraag óf onze redelijk egalitaire samenleving in het licht van de ontwikkelingen en opgaven houdbaar is en hoe die bij elkaar gehouden kan worden, is te groot voor het lokale niveau, maar te regionaal bepaald voor het landelijk niveau. Net als aan de orde is voor de landschapswaarden, kan de provincie de vraag wat voor soort samenleving wij willen zijn en of er een nieuwe solidariteit nodig is, concreet maken door die te koppelen aan de grote opgaven.

9.2 ZORG

Door factoren als de dubbele vergrijzing, het kleiner worden van huishoudens (dus minder mantelzorgers per 65+-er), ziekenhuizen die onder druk te staan omdat ze te klein zijn om voor alle afdelingen aan de kwaliteitseisen te kunnen voldoen, de toename van thuisbehandelingen en het verkorten van de ligduur in ziekenhuizen, is een grote druk op de professionele zorg ontstaan, terwijl deze kampt met

personeelstekorten. Het zorgsysteem is feitelijk ingericht op een niet reëel beeld. Omdat nog geen alternatieve routes aangeboden worden, ontstaat de situatie dat mensen die nog best zelfstandig zouden kunnen wonen, in een situatie komen dat ze toch naar een verpleeghuis moeten. Met bijkomende kosten. Deze zeer complexe maatschappelijke problematiek, die breder is dan economisch, noopt tot een transformatie van het zorglandschap door zorg dichtbij huis te organiseren.

Landelijk is echter een groot tekort aan huisartsen en het platteland is – door de lage bevolkingsaantallen, maar ook door de problematiek van een partner die ook werk in de regio moet hebben – voor hen een minder aantrekkelijk gebied om zich te vestigen. Aan de clustering van zorg op het platteland, waardoor die 24 uur per dag beschikbaar blijft, zou provinciaal wel iets gedaan moeten worden. De zorg zal enerzijds op gerichte punten verleend moeten gaan worden, maar anderzijds moet er meer zorg thuis verleend gaan worden. Voor een passend verspreidingspatroon van regionale zorgcentra is bovenlokale regie vanuit de provincie nodig, omdat de gemeenten daarvoor niet de aangewezen entiteit zijn. Verwezen wordt naar de zorgtafels Drenthe als voorbeeld.

Door de expertise die opgedaan is en wordt in het aardbevingsdossier rond geestelijke gezondheidszorg – ook op afstand, kunnen niet alleen de eigen inwoners geholpen worden, maar kan ook een koploperspositie ingenomen worden ten aanzien van die nieuwe invulling van het zorgsysteem, waarbij bijvoorbeeld thuiszorgorganisaties de plek en tools hebben om op afstand zorg te kunnen verlenen. De ervaring laat echter zien dat gemeenten te klein zijn om innovatieve projecten (die er wel geweest zijn), zoals met 5G, verder te implementeren.

Uit de connected care is meer te halen dan nu gebeurt. De zorgverleners en het bedrijfsleven zijn wel bezig met het ontwikkelen van technologieën om zorg aan huis te verlenen, maar dat is een traag proces. Dat heeft te maken met financieringsstromen vanuit verzekeraars, WMO-gelden van gemeenten en bedrijven die investeringen nog te risicovol vinden. De provincie zou daar een faciliterende en aanjagende rol in kunnen nemen. Daarbij is sprake van een discrepantie tussen het regionale en het lokale: wanneer de provincie samen met een aantal bedrijven het initiatief neemt, dan gaan de gemeenten weer niet mee. Zelfs waar wel gesproken wordt met lokale overheden, valt het stil als de subsidie op is. En ook de grote gemeenten zullen niet groot genoeg zijn om de overkoepelende afspraken te maken die nodig zijn. Daar is toch de provincie de aangewezen entiteit voor, maar die heeft geen verantwoordelijkheid in dat domein. Naast een systeem waarin mensen thuis kunnen blijven wonen, levert de doorontwikkeling van connected care (toepassing en innovatie) echter ook mogelijkheden om bedrijven uit de regio in te zetten. Ook de samenwerking in een gebiedscoöperatie kan een belangrijke rol spelen in het healthy aging vraagstuk.

Door het wegvallen van bejaardenhuizen, is er niets meer tussen zelfstandig of patiënt zijn. In Zuid-Nederland wordt in die leemte voorzien door voormalige seminaries en kloostergebouwen om te vormen tot woonvormen voor ouderen met een lichte zorgvraag. Daar worden vaak een aantal voorzieningen aan gekoppeld (supermarkt, kapper, enzovoorts) die ook goed zijn voor de omgeving. Groningen

minder van dergelijke complexen, maar wel veel grote boerderij(complex)en, waarvoor lastig kopers te vinden zijn. Zorg kan daardoor gebundeld worden en ouderen kunnen in hun sociale systeem blijven. Dat kan tevens een antwoord zijn op de vicieuze cirkel van krimp.

De schaal van de drie noordelijke provincies en noord Duitsland is een schaal waarop de gezondheidszorg goed georganiseerd kan worden. Bijvoorbeeld verpleegkundigen krijgen al hun opleiding en vinden stage en werk aan weerszijden van de grens. Als overheden moet je zorgen dat er geen barrières zijn voor een soepele uitwisseling, ook – gezien de ijle zorginfrastructuur in Groningen – in relatie tot het aanbod. Aan het onderwijs zou een extra module toegevoegd moeten worden dat het werken over de grens vergemakkelijkt. Vanuit Dörpen, Papenburg en Leer zijn geluiden dat zij de vestiging van in Groningen opgeleid medisch personeel, zoals huisartsen, in die regio willen financieren.

BIJLAGE 1 - GESPREKSPARTNERS

[CMO STAMM](#)

Gemeenten (1 grote, 1 middelgrote en 1 kleine)

[Groningen Seaports](#)

[Groninger Landschap](#)

[Hanzehogeschool](#)

[Jouke van Dijk](#)

[Lysias Consulting Group](#)

[Stichting Marketing Groningen](#)

[Natuur- en Milieufederatie Groningen](#)

[Rijksuniversiteit Groningen](#)

[Universitair Medisch Centrum Groningen](#)

[Vereniging van Groninger Gemeenten](#)

[VNO-NCW Noord](#)